

**ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ПОРІВНЯЛЬНЕ
ПРАВознавство. ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

УДК 343.97:343.85.343.345+351.763

Греченко Володимир Анатолійович,доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 6, Харківський національний університет
внутрішніх справ, заслужений працівник освіти України, м. Харків, Україна,

ORCID ID 0000-0002-6046-0178

Пониपालяк Аліна Василівна,кандидат історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії Служби безпеки України, м. Київ, Україна,

ORCID ID 0009-0002-1746-519X

**УЧАСТЬ МІЛІЦІЇ УРСР У БОРОТБІ
З БРОДЯЖНИЦТВОМ І ЖЕБРАЦТВОМ У 1950-ті РОКИ**

Досліджується питання про спроби радянської влади за участю органів міліції вирішити проблему бродяжництва та старцювання в Українській РСР упродовж 1950-х років. Висвітлено офіційні причини цього явища у розумінні комуністично-партійної влади та реальні, пов'язані з соціальними та економічними наслідками війни, розрухою, великою міграцією населення, низьким рівнем життя радянських людей, наявністю великої кількості інвалідів війни, сиріт, а також небажанням певного прошарку з цієї категорії населення працювати. Розкриваються заходи, які вживалися урядовими органами та міліцією для подолання цих проблем.

Ключові слова: Україна, 1950-ті роки, міністерство внутрішніх справ, міліція, бродяжництво, жебрацтво.

Проблему бродяжництва та жебракування взагалі можна кваліфікувати як вічну, яку намагалися вирішувати фактично з того моменту, як з'явилася людська цивілізація. Вона існувала в Давні часи, добу Середньовіччя, Новий та Новітній час, але особливо загострювалася під час великих воєн та одразу після їхнього закінчення.

Сьогодні ситуація в Україні певними рисами схожа на ту, що склалася у повоєнний період. Масова загибель цивільних людей на війні, їхня значна міграція, зростання кількості інвалідів, сиріт призводить до створення передумов бродяжництва та старцювання. Людство накопичило певний досвід у намаганні вирішити цю проблему, особливо це стосується періоду 1940–1950-х років, коли важливим чинником у подоланні цього аномального для цивілізованого суспільства явища були правоохоронні органи і передусім міліція (поліція).

Значний внесок у розроблення цього питання зробив український дослідник В.П. Швидкий, який глибоко проаналізував соціальний склад осіб, які займалися

бродяжництвом та жебрацтвом у зазначений період, висвітлив деякі заходи, які вживалися владою для подолання вказаного явища [1]. Деякі історичні аспекти проблеми розкрито в розділі колективної монографії за участі О. Бажана [2], статті А. Фоміна [3]. Певні правові аспекти проблеми бродяжництва вивчалися в статтях М.М. Геруса [4], О.О. Верлан-Кульшенко [5], Ю.Л. Іваненка [6], А.В. Дан [7], психологічні – у публікації О.В. Геращенко [8]. Проте, незважаючи на наявність певної кількості публікацій, ця проблема не може вважатися повністю розкритою, низка аспектів ще потребує дослідження.

Після приходу до влади в Україні більшовиків, як відомо, пануючою ідеологією став марксизм-ленінізм, один із постулатів якого проголошував, що в радянській державі немає умов для злиднів, безробіття тощо. Такі погляди означали, що жебрацтво, бродяжництво, якісь інші форми соціальних аномалій є пережитками минулого, спадщиною царизму.

У перші роки радянської влади вважалося, що з часу утвердження нового ладу, з вирішенням основних соціальних проблем злидні зникнуть. Проте минав час, а вони не зникали, і владі доводилося знаходити якісь нові обґрунтування того, чому в СРСР існує таке явище, як убогість. І тоді це явище, його мотивацію радянські ідеологи почали переводити до категорії лише людських вад. Після закінчення Другої світової війни владі довелося боротися з такими негативними соціальними явищами, як неконтрольована міграція населення, бродяжництво, безпритульність неповнолітніх і відсутність системи соціального захисту населення. Ця проблема хвилювала не стільки владу, скільки пересічних громадян. Хтось обурювався: ось, мовляв, наші переможці змушені просити милостиню. Хтось, навпаки, засуджував цих людей, які сиділи на паперті, бо вважав, що держава все-таки дбає про них.

Слід відзначити, що в той час усі рішення щодо жебрацтва не підлягали оприлюдненню. Парадокс, характерний для СРСР, – проблема була, але її замовчували. Адже і з політичного, і з ідеологічного поглядів визнати існування та поширення такого явища в державі «перемагаючого соціалізму» було неможливо.

Проблемою жебраків займалися органи міліції та органи соціального забезпечення. Але міліція мала багато інших справ, і жебраки були зовсім не першими у списку їхніх обов'язків, особливо після війни. За даними міліцейського обліку, у перші повоснні роки таких жебраків було лише 10%. І лише 3% з них – працездатні. З часом усе змінилося. Професійне жебрацтво стало основним, а кількість випадків вимушеного жебрацтва різко зменшилася. Так, у 1954 р., коли з'явилися достовірніші дані обліку, професійні жебраки становили 6,5%, і це якраз був достатньо рельєфний показник рівня життя в СРСР після війни. За різними оцінками, бродяжництвом після тієї війни займалися від 3 до 5 млн осіб. Склад їх був різним: безпритульні, інваліди війни, селяни-втікачі, просто асоціальні елементи. Дітей забирали до дитбудинків, інвалідів намагалися не помічати. Дві останні категорії найчастіше підпадали під кримінальну статтю «Порушення паспортного режиму», яка карала людей до 1 року таборів; за нею у 1945–1953 роках було засуджено до 200 тисяч осіб [9].

Були й об'єктивні причини, чому радянська влада не змогла подолати старцювання

та бродяжництво, – розруха. Грошей на соціальну допомогу не вистачало. Лише у середині 1950-х країна змогла дозволити собі розпочати вирішувати цю проблему.

23 липня 1951 р. Президія Верховної Ради СРСР схвалила тасмний указ «Про заходи боротьби з антигромадськими, паразитуючими елементами». Боротися з цими явищами передбачалося репресивними методами. Згідно з указом, працездатні особи, які жебракували чи займалися бродяжництвом, не мали певного заняття і місця проживання, підлягали примусовому спецпоселенню у віддалених районах СРСР строком на 5 років з обов'язковим залученням до праці. Було визначено також коло осіб, до яких він міг застосовуватися (чоловіки у віці від 18 до 55 років, жінки – від 18 до 50 років). При цьому ні в Кримінальному кодексі РРФСР, ні в Кримінальному кодексі УРСР змін, що криміналізували б бродяжництво і жебрацтво, не існувало аж до 1960 року.

26 жовтня 1953 р. МВС УРСР підготувало довідку про виконання цього указу, де зазначалося, що з липня 1951-го до липня 1953 р. органами міліції Української РСР було «вилучено бродячого та жебрацького елемента»: у другому півріччі 1951 р. – 16700 осіб, у 1952 р. – 21128 осіб, у першому півріччі 1953 р. – 1066235 [10]. Зазначимо, що наведені дані не свідчать про дійсну кількість жебраків у республіці, оскільки багатьох із них органи міліції затримували по кілька разів. Із цього документа зрозуміло, що указ не працював, оскільки більшість жебраків і бродяг були непрацездатними громадянами – це літні люди та особи з інвалідністю (здебільшого – інваліди війни), які не підлягали притягненню до кримінальної відповідальності і, навпаки, потребували піклування та захисту.

Для розроблення заходів щодо вирішення цієї проблеми в центральних органах влади СРСР було створено спеціальну бригаду, в яку ввійшли представники силових та контролюючих союзних органів: прокуратури СРСР (П.В. Марков, керівник бригади), Міністерства внутрішніх справ СРСР (Ф.Ф. Круц) і Міністерства юстиції СРСР (З.А. Сисоева). В Україні сприяння їй у роботі було покладено на завідуючого відділом адміністративних і торгово-фінансових органів ЦК КП України В.Ф. Нікітченка. Для оперативного вивчення ситуації було створено 6 регіональних бригад по 4–5 оперуповноважених, які направлялися на місця, де бродяжництво й жебрацтво набули найбільшого поширення (м. Київ, Одеська, Вінницька, Львівська, Сталінська, Харківська області) [1, с. 150].

20 лютого 1954 р. до Президії ЦК КІРС на ім'я Г.М. Маленкова та М.С. Хрущова надходить секретна доповідь МВС СРСР № 517/к, у якій міністр внутрішніх справ СРСР С.Н. Круглов і начальник ГУ міліції М.П. Стаханов підкреслюють, що «незважаючи на заходи, що вживаються, у великих містах і промислових центрах країни все ще продовжує мати місце таке нетерпиме явище, як жебракування» [1, с. 150]. За час дії Указу Президії ВР СРСР від 23 липня 1951 р. «Про заходи боротьби з антигромадськими, паразитуючими елементами» органами міліції у містах, на залізничному та водному транспорті затримано жебраків: у II-му півріччі 1951 р. – 107766 осіб, 1952 р. – 156817 осіб, 1953 р. – 182342 особи. Серед них інваліди війни та праці становили 70%, особи, які мали «тимчасову нужду» (на думку авторів документа) – 20% [11].

У документі відзначалося, що органи соціального забезпечення та місцеві ради депутатів трудящих не приділяли належної уваги роботі щодо запобігання та ліквідації жебрацтва, погано займалися влаштуванням жебраків у будинки інвалідів та літніх людей, їхнім працевлаштуванням, а також справою визначення їм пенсій та патрунуванням. Однією з основних причин незадовільного влаштування жебраків була відсутність достатньої кількості будинків для інвалідів і людей похилого віку та інтернатів для сліпих інвалідів, будівництво яких, передбачене Постановою Ради Міністрів Союзу РСР № 2590–1264с від 19 липня 1951 р., йшло вкрай повільно, асигновані на це кошти щорічно не освоювалися. Із 35 будинків інвалідів та інтернатів, будівництво яких мало закінчитися 1952 р., на 1 січня 1954 р. було збудовано лише чотири. У зв'язку з цим органи міліції були змушені переважно більшість затриманих ними жебраків звільняти.

Боротьба з жебрацтвом утруднюється також і тим, – вказувалося в документі, – що деяка частина злиднених інвалідів і людей похилого віку відмовлялася від направлення їх до будинків інвалідів, а влаштовані нерідко самовільно залишали їх і продовжували жебракувати.

Закону про примусове утримання таких осіб у будинках інвалідів не було.

Однак, органи міліції не могли широко застосовувати Указ від 23 липня 1951 р. у боротьбі з жебрацтвом, оскільки більшість жебраків були непрацездатними та літніми, які не підпадали під дію Указу. Крім того, розслідування та перевірка матеріалів на цих осіб вимагали тривалого тримання їх під вартою, що не було передбачено законом.

Унаслідок зазначених вище причин кількість осіб, які займалися жебрацтвом, залишалася значною, а в окремих місцевостях вона не тільки не знижувалася, а й зростала. У зв'язку з цим, – пропонувалося у доповідній, – було б доцільно вжити додаткових заходів щодо запобігання та ліквідації жебрацтва. При цьому МВС СРСР пропонувало такі заходи: створити при міських виконавчих комітетах рад депутатів трудящих комісії по боротьбі з жебрацтвом у складі заступника голови виконкому, завідувачів органів соціального забезпечення та охорони здоров'я, начальника органу міліції, представників ВЦРПС і прокурора. На комісії покласти обов'язки з трудового та побутового устрою інвалідів і людей похилого віку, порушення клопотань перед народними судами про позбавлення батьківських прав осіб, які примушують дітей до жебрацтва, виклик на засідання комісій родичів осіб, які займаються жебрацтвом. Надати комісіям право виносити рішення про примусове поміщення до будинків інвалідів і людей похилого віку непрацездатних осіб, які систематично займаються жебрацтвом і не піддаються громадському впливу. Пропонувалося також зобов'язати ради міністрів союзних республік побудувати у 1954–1955 роках необхідну кількість будинків для людей похилого віку та інвалідів. Для того, щоб громадяни, які не бажають проживати там, самовільно не залишали ці будинки, а також з метою позбавлення їх можливості займатися жебрацтвом, частину наявних будинків інвалідів і літніх людей перетворити на будинки закритого типу з особливим режимом. На ті ж виконкоми рад покладалося зобов'язання відкрити в обласних і республіканських центрах приймальні-розподільники для жебраків. Передбачалося надання органам міліції

дозволу утримувати в камерах попереднього затримання з санкції прокурора осіб, які притягувалися за Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 липня 1951 р., на строк, необхідний для розслідування та перевірки, але не більше 30 діб. Передбачалося надання права комісіям при міських виконкомах рад та органам соціального забезпечення направляти до будинків інвалідів та людей похилого віку непрацевдатних жебраків за місцем затримання, незалежно від їхнього місця проживання. Місцеві виконкоми рад зобов'язувалися видати рішення, які передбачали б адміністративну відповідальність громадян за допущення заняття жебрацтвом осіб, яких вони за законом зобов'язані були утримувати, а також адміністративну відповідальність посадових осіб, які допускали жебрацтво у громадських місцях. Пропонувалося переглянути чинне пенсійне законодавство у бік збільшення розмірів пенсій та передбачити видачу пенсій особам, які стали інвалідами з дитинства або внаслідок нещасних випадків, самотнім людям похилого віку, які не мають інших засобів існування. Передбачалося надати дозвіл Міністерству шляхів сполучення СРСР здійснювати безкоштовно відправлення до місця постійного проживання осіб, які «тимчасово мають матеріальні труднощі» та які затримувалися за злидні територіальними та транспортними органами міліції [9].

Отже, керівництвом МВС СРСР було сформульовано низку пропозицій щодо проведення заходів, спрямованих на профілактику та мінімізацію кримінальної спрямованості серед осіб, які займалися жебрацтвом та бродяжництвом. Але через те, що МВС було насамперед репресивним органом держави, більшість із запропонованих заходів мало відповідний цьому характер, хоча керівництво МВС намагалося різнобічно вирішувати проблему. Органи соціального забезпечення, у чиєму віданні знаходилися установи для утримання осіб, затриманих за бродяжництво і жебрацтво, практично не могли вживати заходи щодо виявлення та виправлення бродяг і жебраків, оскільки не мали ні спеціально підготовленого штату працівників, ні достатніх засобів і досвіду, а були орієнтовані переважно на пенсійне забезпечення для людей похилого віку та інвалідів.

Про необхідність покращання цього напрямку діяльності міліції йшлося в таємній Директиві МВС УРСР за підписом заступника міністра внутрішніх справ Української РСР полковника О.М. Бровкіна начальникам обласних і міських управлінь міліції щодо посилення боротьби зі злиденністю і жебрацтвом від 22 березня 1955 р. У ній вказувалося, що перевіркою на місцях встановлено, що у низці органів міліції боротьба з жебрацтвом та бродяжництвом ведеться незадовільно. Рада Міністрів УРСР постановою за № 244-18с від 4 березня 1955 р. зобов'язала органи міліції МВС УРСР посилити роботу по боротьбі зі злидарюванням та недопускати випадків жебрацтва на вулицях, площах та інших громадських місцях. Заступник міністра пропонував ознайомитись в облвиконкомі із зазначеною постановою Ради Міністрів Української РСР та розробити практичні заходи, спрямовані на ліквідацію жебрацтва та бродяжництва, у яких передбачити виконання всіх вимог, викладених у постанові Ради Міністрів УРСР та наказі МВС СРСР № 0120 від 5 березня 1955 р. За погодженням з обкомом КП України та облвиконкомом рекомендувалося провести міжвідомчу нараду керівників транспорту, торгової мережі, культурно-освітніх установ, комунального господарства,

соцзабезпечення, органів міліції та прокуратури з питання вжиття рішучих заходів щодо ліквідації та припинення жебрацтва у громадських місцях та на транспорті. З метою мобілізації громадськості на боротьбу з жебрацтвом та бродяжництвом, працівники міліції під час виступів зі звітами перед населенням повинні були проводити роз'яснювальну роботу про необхідність припинення бродяжництва та жебрацтва. Вказувалося на необхідності проведення інструктивної наради інспекторів дитячих кімнат із питання покращання роботи з припинення жебрацтва серед дітей і проведення профілактичних заходів, спрямованих на його попередження. За домовленістю з виконкомом обласних і міських рад планувалося створити спеціальні комісії за участю представників виконкомів, органів соціального забезпечення та міліції для направлення в будинок інвалідів та передачу під опіку осіб, які потребують цього. При виявленні батьків, які змушували своїх дітей займатися жебрацтвом, порушувати питання перед органами народної освіти про відібрання у них дітей у порядку, встановленому ст.ст. 16 та 25 Кодексу про сім'ю, шлюб та опіку УРСР. Працездатних жебраків – волоцюг, які підпадали під дію Указу Президії Верховної Ради СРСР від 23 липня 1951 р. та ст. 80 ч. 1 КК УРСР, – притягувати до кримінальної відповідальності. Про хід роботи з вилучення жебраків слід було інформувати місцеві партійні та радянські органи [12, арк. 29–30].

З метою регламентування діяльності приймалень-розподільників 18 грудня 1956 р. видається наказ МВС СРСР № 0550, який затверджував Положення про приймальню-розподільник для осіб, затриманих за жебрацтво та бродяжництво, у якому конкретно визначалися завдання його та функції, термін утримання затриманих (до 10 днів), порядок доставлення та прийому, а також знаходження в ньому та звільнення затриманих осіб, посадові обов'язки працівників згідно зі штатним розкладом (начальника, чергового, інспектора, лікаря). У наказі наголошувалося, що приймальні-розподільники організовуються при крайових, обласних, міських органах внутрішніх справ відповідно до рішення виконкомів рад і наказів міністрів внутрішніх справ союзних республік, а безпосереднє керівництво та контроль за їх роботою покладалися на начальників ОВС за місцем дислокації. Зазначимо, що функції інспектора приймальні-розподільника обмежувалися підготовкою матеріалів передачі в ОВС на осіб, які підлягали притягненню до відповідальності. Отже, нормативно регулювалися та прописувалися лише репресивні функції, а соціалізуючі так і залишилися побажаннями.

Оскільки внаслідок впливу репресивних методів така соціальна група набула напівкримінальної спрямованості, у правозастосовній практиці виникла необхідність використання десятиденного терміну перебування у приймальні для виявлення серед затриманих злочинців. Унаслідок соціальної дезадаптації, незахищеності та віктимності поведінки особи, які займалися бродяжництвом та жебракуванням, вступали в контакт зі злочинцями і нерідко самі вчиняли злочини, а також часто використовувалися кримінальними елементами як прикриття. Саме тому працівники карного розшуку під свою персональну відповідальність стали впроваджувати агентів, у тому числі, зі складу кадрових розшуковців, у контингент затриманих волоцюг і жебраків для отримання оперативної інформації з метою розкриття злочинів та встановлення

осіб, які перебувають у розшуку, за відсутності нормативного регулюючого акта. У таких випадках оперсклад карного розшуку керувався загальними положеннями про агентурну роботу. Використання приймалень-розподільників значно підвищило ефективність оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ та їхнє знання криміногенної ситуації. Правозастосовна практика не тільки підтвердила виправданість і результативність агентурного впровадження, а й виявила необхідність подальшого правового вдосконалення роботи в цьому напрямі та встановлення реєстрації, обліку осіб, які вчинили злочин або були причетні до злочинів, у тому числі, у приймальнях-розподільниках. Тому МВС СРСР видало наказ від 13 травня 1957 р. № 0320, яким затвердило Інструкцію про порядок реєстрації, обліку та перевірки осіб, затриманих міліцією, де було зазначено, що ці особи, після затвердження протоколу затримання, підлягають дактилоскопіюванню. Такий захід сприяв зростанню результативної роботи як приймалень-розподільників, так і міліції загалом у сфері профілактики та викорінення бродяжництва та жебрацтва в державі.

У 1957 р. за бродяжництво було притягнуто до кримінальної відповідальності 80 осіб, а у 1958 р. – 57. Міліція проводила певну роботу щодо припинення бродяжництва циган, їхнього працевлаштування та протидії їхній протиправній діяльності. Так, у листопаді 1958 р. УВС Кіровоградської області була заарештована група циган, яка ніде не працювала, роз'їжджала на автомобілі «таксі», пограбувала низку магазинів сільпо та вчинила кілька крадіжок у селян. Інша група циган у кількості 10 осіб, які проживали в м. Нікополі Дніпропетровської області в приватних будинках і землянках, не були працевлаштовані, систематично виїжджали в інші міста України та Білорусії, де займалися гаданням, жебрацтвом та шахрайством, а також вчинили декілька крадіжок [13, арк. 162–163].

Для удосконалення роботи щодо протидії бродяжництву МВС СРСР видало наказ від 19 травня 1958 р. № 0174 «З оголошенням огляду роботи щодо здійснення адміністративного нагляду за засланими та особами, спрямованими на спецпоселення» за вже згадуваним Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 липня 1951 р.

Цей наказ забороняв зосередження в одному місці (населений пункт, підприємство) осіб, засуджених за бродяжництво та жебрацтво, які одночасно надійшли з однієї ВТК, і зобов'язував ОВС задалегідь виявляти на підконтрольній території підприємства, де можна працевлаштувати цих громадян із урахуванням їхньої професійної підготовки, визначити на постійне місце проживання, а за необхідності звертатися за сприянням із цих питань до виконкомів рад, оскільки ці функції урядом країни були покладені на них.

Однак направлення на спецпоселення вказаних осіб було низькоефективним заходом, і завдання їхнього перевиховання залишалося нездійсненим, оскільки більшість із них так і продовжували дармоїдствувати.

Тому було зроблено черговий крок у бік посилення правових основ протидії злочинності, і в грудні 1958 р. Верховна Рада СРСР прийняла Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік, а також Основи кримінального судочинства, які стали фундаментом для подальшого правового регулювання у цій сфері суспільних

відносин і розроблення нових кримінальних кодексів союзних республік, прийнятих на початку 1960-х років.

Таким чином, у 1950-ті роки була зроблена спроба сформувати комплексну систему боротьби з бродяжництвом на базі органів внутрішніх справ держави. Цей процес супроводжувався пошуком нових форм і методів припинення бродяжництва, встановлення особи затриманих та передачі їх у відповідні органи, а також покарання, перевиховання та соціальну адаптацію осіб, які систематично займалися бродяжництвом. МВС СРСР намагалося регулювати та конкретизувати діяльність міліції щодо боротьби з бродяжництвом, періодично видаючи відповідні накази. Відносно новим методом у боротьбі за ліквідацію бродяжництва було достатньо широке застосування агентури та її впровадження у середовище затриманих жебраків для отримання оперативної інформації та розкриття злочинів. Але це робили за відсутності відповідного нормативно-правового акта. Повністю вирішити цю проблему не вдалося через об'єктивні причини, але використання переважно репресивних заходів дозволило дещо мінімізувати її масштаби. Проте широке розповсюдження жебрацтва у 1950-х роках стало свідченням суттєвого провалу системи соціального захисту в СРСР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швидкий В.П. Бродяжництво й жебрацтво як елементи соціального життя в Україні у першій половині 1950-х рр. *Український історичний журнал*. 2007. № 1. С. 149–169.
2. Бажан О. Український соціум в умовах тимчасової лібералізації радянського суспільства в 1953–1964 роках. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: колективна монографія / відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. С. 137–180.
3. Фомін А. Заходи системи соціального забезпечення УРСР з врегулювання становища амністованих інвалідів (початок 1950-х рр). *Емінак*. 2021. № 2 (34). С. 159–166.
4. Герус М.М. Кримінальне середовище в УРСР в післявоєнний період (1945–1958): історико-правова характеристика. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2018. Вип. 5. Т. 1. С. 13–16.
5. Верлан-Кульшенко О.О. Проблема бродяжництва в Україні в контексті сучасного європейського законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2012. № 2. С. 174–176.
6. Іваненко Ю.Л. Бродяжництво як маргінальне соціально негативне явище в суспільстві. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 197–201.
7. Дан А.В. Причини та умови використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського інституту права імені короля Данила Галицького*. Серія «Право». 2018. № 5 (17). С. 174–180.
8. Геращенко О.В. Соціально-психологічні детермінанти бродяжництва підлітків. *Право і Безпека*. 2015. № 4(59). С. 147–150.
9. Як в СРСР після війни вирішували проблему жебракування. *Україна кримінальна*. 2013. 10 липня.
10. Довідка МВС УРСР про виконання постанови Ради Міністрів Союзу РСР від 19 липня 1951 р., Ради Міністрів УРСР від 23 серпня 1951 р. «Про заходи щодо боротьби з антигромадськими, паразитичними елементами». 26 жовтня 1953 р. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України в документах і матеріалах: у 3 т. Київ: Генеза, 1997. Т. 3. С. 323.

11. Доповідь МВС СРСР в Президію ЦК КПРС про заходи з попередження і ліквідації жебракування. 20.02.1954. URL: <https://alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1007415> (дата звернення: 19.12.2023).

12. Галузевий державний архів МВС України (ГДА МВС України). Ф. 54. Оп. 1. Спр. 52. Арк. 29–30.

13. ГДА МВС України. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 203. Арк. 162–163.

REFERENCES

1. *Shvydkyi, V.P.* (2007). Brodiazhnytstvo i zhebratstvo yak elementy sotsialnoho zhyttia v Ukraini u pershii polovyni 1950-kh rr. “Vagrancy and begging as elements of social life in Ukraine in the first half of the 1950s”. *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*. No. 1. P. 149–169 [in Ukrainian].

2. *Bazhan, O.* (2015). Ukrainskyi sotsium v umovakh tymchasovoi liberalizatsii radianskoho suspilstva v 1953–1964 rokakh // Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba. “Ukrainian society in the conditions of temporary liberalization of Soviet society in 1953–1964 // Social transformations in Ukraine: late Stalinism and the Khrushchev era”: coll. monograph / Editor-in-chief V.M. Danylenko, ed.-compiler N.O. Laas. Kyiv: Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine. No. 137–180 [in Ukrainian].

3. *Fomin, A.* (2021). Zakhody systemy sotsialnoho zabezpechennia URSS z vrehulivannia stanovyscha amnistovanykh invalidiv (pochatok 1950-kh rr). “Measures of the social security system of the Ukrainian SSR to regulate the situation of amnestied disabled persons (early 1950s)”. *Eminak*. No.2 (34). P. 159–166 [in Ukrainian].

4. *Herus, M.M.* (2018). Kryminalne seredovyshe v URSS v pisliavoiennyi period (1945–1958): istoryko-pravova kharakterystyka. “The criminal environment in the Ukrainian SSR in the post-war period (1945-1958): historical and legal characteristics”. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. Iss. 5. Vol. 1. P. 13–16 [in Ukrainian].

5. *Verlan-Kulshenko, O.O.* (2012). Problema brodiazhnytstva v Ukraini v konteksti suchasnoho yevropeiskoho zakonodavstva. “The problem of vagrancy in Ukraine in the context of modern European legislation”. *International Humanitarian University Herald*. No. 2. P. 174–176 [in Ukrainian].

6. *Ivanenko, YU.L.* (2012). Brodiazhnytstvo yak marhinalne sotsialno-nehatyvne yavyshe v suspilstvi. “Vagrancy as a marginal socially negative phenomenon in society”. *Law and Society*. No. 3. P. 197–201 [in Ukrainian].

7. *Dan, A.V.* (2018). Prychyny ta umovy vykorystannia malolitnoi dytyny dlia zaniattia zhebratstvom v Ukraini. “Reasons and conditions for using a minor child for begging in Ukraine”. *Scientific and information bulletin of the Ivano-Frankivsk Institute of Law named King Danylo Halytsky*. Series ‘Law’. No. 5(17). P. 174–180 [in Ukrainian].

8. *Herashchenko, O.V.* (2015). Sotsialno-psykholohichni determinanty brodiazhnytstva pidlitkiv. “Socio-psychological determinants of adolescent vagrancy”. *Law and Safety*. No. 4(59). P. 147–150 [in Ukrainian].

9. Yak v SRSR pislsha viiny vyrishuvaly problemu zhebrakuvannia. “How the problem of begging was solved in the USSR after the war”. *Ukraina Kryminalna*. 2013. July 10 [in Ukrainian].

10. «Pro zakhody shchodo borotby z antyhromadskymy, parazytychnymy elementamy». “Certificate of the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR on the implementation of the resolution of the Council of Ministers of the Union of the SSR dated July 19, 1951, of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR dated August 23, 1951 ‘On measures to combat anti-social, parasitic elements’”. October 26, 1953. Mykhailenko, P.P., Kondratiev, YA.YU. History of the militia of Ukraine in documents and materials: in 3 vol. K.: Heneza, 1997. Vol. 3. 323 p. [in Ukrainian].

11. Dopovid MVS SRSR v Prezydiiu TSK KPRS pro zakhody z poperedzhennia i likvidatsii zhebrakuvannia. “Report of the Ministry of Internal Affairs of the USSR to the Presidium of the

Central Committee of the CPSU on measures to prevent and eliminate begging”. February 20, 1954. URL: https://alexanderyakovlev.org/almanah/insi_de/almanah-doc/1007415 (Date of Application: 19.12.2023) [in Ukrainian].

12. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv MVS Ukrainy (HDA MVS Ukrainy). “Branch State Archive of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (BSA of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine)”. Fund 54. Description 1. Case 52. Sheets 29–30 [in Ukrainian].

13. HDA MVS Ukrainy. “BSA of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”. Fund 3. Description 1. Case 203. Sheets 162–163 [in Ukrainian].

UDC 343.97:343.85.343.345+351.763

Hrechenko Volodymyr,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Honored Education Worker of Ukraine, Chief of the Department,
Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-6046-0178

Ponypaliak Alina,

Candidate of Historical Sciences, Professor at the Department,
National Academy of the Security Service of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0009-0002-1746-519X

PARTICIPATION OF THE URSR MILITIA IN COMBATING VAGRANCY AND BEGGING IN THE 1950S

The current situation in Ukraine exhibits similarities to the developments that occurred in the post-war period. The mass death of civilians in the war, their significant migration, the increase in the number of disabled people and orphans, collectively, created the conditions for the emergence of vagrancy and begging. Mankind has accumulated considerable experience in attempting to resolve this issue, particularly during the 1940s and 1950s. Law enforcement agencies and, in particular, the police played a pivotal role in overcoming this aberrant phenomenon for a civilized society. This study examines the efforts of Soviet authorities, with the involvement of law enforcement, to address the issue of vagrancy in the USSR and the Ukrainian SSR, particularly during the 1950s. The official causes of this phenomenon, as identified by the Communist Party government, include the social and economic consequences of the war, traffic, large population migration, the low standard of living of the Soviet people, the presence of a large number of war invalids, orphans who grew up without parents, and also the reluctance of a certain stratum of this population category to work. This article details the measures taken by government bodies and the police to overcome these problems. It also outlines the efforts to solve this problem comprehensively, with the help of socio-economic measures (such as the establishment of pensions and construction of houses for the disabled) and repressive measures (including the expulsion from large cities and detention in pre-trial detention cells). This process was accompanied by the search for new forms and methods of stopping vagrancy, establishing the identity of detainees and transferring them to the

© Hrechenko Volodymyr, Ponypaliak Alina, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.1\(63\).1](https://doi.org/10.36486/np.2024.1(63).1)

Issue 1(63) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

relevant authorities, as well as punishment, re-education and social adaptation of persons who systematically engage in vagrancy. Despite the limitations imposed by objective factors, the implementation of a combination of repressive legal measures and other strategies enabled a partial solution to the problem. However, the widespread practice of begging in the 1950s indicated a significant failure of the social protection system in the USSR.

Keywords: Ukraine, 1950s, Ministry of Internal Affairs, police, vagrancy, begging.

Отримано 26.03.2024